

LIETUVIŠKOS KNYGOS MAŽOSIOS LIETUVOS BIBLIOTEKŲ KATALOGUOSE

DOMAS KAUNAS

Nustojus funkcionuoti bibliotekoms, jų katalogai išlieka reikšmingi. Knygotyrai katalogų svarba įvairiopa. Kaip žinių apie knygos paplitimo geografią ir mastą šaltinis, jie ypač vertingi knygos istorijai. Lietuvos bibliotekų katalogai tyrinėti mažai. Beveik neliesti Mažosios Lietuvos bibliotekų katalogai. Iš jų tik vieną kitą aprašė V Žukas, J. Tumelis ir šio straipsnio autorius.

Mažajai Lietuvai buvo būdingi visi feodalizmo ir kapitalizmo epochų Vakarų Europos bibliotekų tipai. Svarbiausios tuo metu buvo viešosios, valdžios įstaigų, mokyklų, draugijų, visuomeninės, komercinės ir asmeninės bibliotekos. Inventoriniai bibliotekų knygų sąrašai atsirado dar XIV a., viešpataujant Kryžiuočių ordinui. Bibliografinės funkcijas šie sąrašai pradėjo atlikti nuo XVI a. pradžios, susikūrus pasaulietinei Prūsijos valstybei. Ilgą laiką katalogai buvo rankraštiniai ir tik XVII a. pasirodė spausdinti. Iš viso Mažosios Lietuvos bibliotekų katalogų žinoma per 100. Jie nustatyti iš literatūros, bibliografinių rodyklių, dalis jų surasta Lietuvos, Leningrado, Maskvos ir VDR bibliotekose. Daugiausia išliko XIX—XX a. pradžios spausdintų katalogų. Kol kas nėra žinių apie lituanistikai itin reikšmingų Karaliaučiaus valstybinės ir universiteto bibliotekos (1929 m.—56 įrišti tomai) bei Karaliaučiaus miesto bibliotekos (37 t.) rankraštinį katalogų likimą. Tikėjimės, kad jie bus aptikti.

Šiame straipsnyje apžvelgiami visi autoriui žinomi iki 1940 m. sudaryti ka-

talogai, kuriuose esama lietuviškų knygų. Taip pat nurodomi ir kol kas neaptikti katalogai, kuriuose tokių knygų galima tikėtis rasti. Svarbiausia darbo užduotis — pateikti duomenų apie kataloguose įregistruotų lietuviškų knygų skaičių, nurodyti šių knygų paplitimo geografią, nustatyti bibliografijai nežinomus spaudinius. Pačių katalogų struktūra, sudarymo metodika ir turinys neanalizuojami. Katalogai grupuojami pagal funkcinį požymį, o skyrių viduje aptariami chronologine seka. Nurodomos de visu aprašytų labai retų leidinių saugojimo vietos.

Viešųjų bibliotekų katalogai. Iki 1940 m. Mažajoje Lietuvoje veikė 5 viešosios bibliotekos: Karaliaučiaus valstybinė ir universiteto, Karaliaučiaus (abi įsteigtos XVI a.), Tilžės (1908), Klaipėdos (1920) ir Įsručio (1922) miestų savivaldybių bibliotekos. Visos jos turėjo spausdintų ir rankraštinų katalogų, kurių surasta tik maža dalis. Istorikai vertina bibliotekininko A. Serapimo sudarytą „Karaliaučiaus miesto bibliotekos rankraščių katalogą“¹. Jo skyriuje „Miscellanea“ įregistruotas lietuviškas J. Bretkūno rankraštis: „Navias Testamentas isch D. Mart. Luthero wokischko perguldimo Lietuvischkai ischraschitas per Jana Bretkuna Labguvos plebona.“ (p. 290). Be specialių tyrimų dabar sunku nustatyti, ar šis rankraštis yra paties J. Bretkūno spaudai rengto „Naujo testamento“ vertimas, ar apie 1620—1629 m. J. Rėzos padarytas jo nuorašas. „Tilžės miesto bibliotekos

¹ Seraphim A. Handschriften-Katalog der Stadtbibliothek Königsberg i. Pr.—Königsberg, 1909.—V, 411 S.—Egz.: Vokiečių valst. bibliotekoje (toliau — VVB) Berlyne — Ao 6806².

knygų sąrašė" ² įregistruota 14 spaudinių lietuvių kalba. Tai bibliografams gerai žinomi E. J. Šykopo, A. T. Kuršaičio kalbotyros darbai, K. Mažeikos vokiečių-lietuvių kalbų žodyno antrasis leidimas (1909), G. H. F. Neselmano sudarytas lietuvių liaudies dainų rinkinys (1853), K. Jurkšaičio surinktos lietuvių pasakos ir padavimai (1898), Chr. Barco „Dainų balsai“ (1886—1886) ir V. Hofheincio „Giesmių balsai“ (1894). Svarbūs 1848—1849 m. Vokietijos buržuazinės revoliucijos laikotarpiu 3 lietuviški atsišaukimai, išleisti Tilžėje ir Gumbinėje (p. 80, 101, 103). Apie juos žinojo A. Bruožis, iš kurio duomenys pateko į V. Biržiškos „Lietuvių bibliografiją“, o iš pastarosios — į „Lietuvos TSR bibliografijos“ pirmąjį tomą (įrašai 120, 1175, 1015). Pasinaudoję pirminiu šaltiniu, bibliografijos sudarytojai būtų išvengę kai kurių aprašo netikslumų.

Įstaigų bibliotekų katalogai. Prūsijos apygardų ir apskričių valdžios, teismų, archyvų ir kitų įstaigų bibliotekos sudarė platų ir gana savito turinio bibliotekų tinklą. Jos nestokojo ir lietuviškų bei lituanistinio turinio knygų. Gumbinės apygardos valdžia, kuriai priklausė didesnė Mažosios Lietuvos dalis, savo turtingos bibliotekos katalogą išleido 1826 (kai kur rašoma 1816), 1858, 1884 ir vėlesniais metais. Iš jų pavyko rasti tik vieną — „Karališkosios valdžios bibliotekoje Gumbinėje turimų spaudinių

ir žemėlapių sąrašą“ Leidinio 1-ame skyriuje „Bendro turinio žinynai, enciklopedijos, žodynai“ (p. 2) įregistruoti G. H. F. Neselmano (1851) ir F. Kuršaičio (1883) lietuvių-vokiečių kalbų žodynai, 27-ame skyriuje „Bažnyčia, religija, bažnyčios teisė“ (p. 190) — J. Bretkūno „Postilė“ (1591) ir A. E. Proiso „Nusidavimai švento rašto“ (1855). Lietuviškų spaudinių galima tikėtis rasti Karaliaučiaus apygardos valdžios ⁴ ir Įsručio žemės teismo ⁵ bibliotekų kataloguose. Tačiau jų aptikti kol kas nepavyko.

Mokyklų bibliotekų katalogai. Katalogus turėjo visų pakopų — pradinių, vidurinių ir aukštųjų — mokyklų bibliotekos. Pradinės mokyklos naudojosi rankraštiniais, kitos — rankraštiniais ir spausdintais katalogais. Jų išliko tik vienas kitas. Kol kas nėra žinių apie Klaipėdos ir Tilžės gimnazijų bei Karaliaučiaus Fridricho kolegijos bibliotekų katalogus. Juose turėtų būti ir lietuviškų knygų, nes minėtose mokyklose buvo dėstoma lietuvių kalba ir kompleksuojama lietuviška spauda. Jos taip pat ieškotina Gumbinės (įsteigta XVIII a.) ⁶ ir Įsručio (XVI a.) ⁷ gimnazijų bibliotekų kataloguose.

Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Centrinėje mokslinėje bibliotekoje saugomas Karaliaučiaus universiteto bibliotekos rankraštinis katalogas „Catalogus Bibliothecae Academiae Regiomontanae“ ⁸. Iš viso jame įregistruotos

² *Bücherverzeichnis der Stadtbibliothek zu Tilsit.*— Tilsit, 1911.— 171 S.— Egz.: Vilniaus universiteto bibliotekos (toliau — VUB) bibliogr. skyrius — 1064.

³ *Verzeichnis der in der Bibliothek der Königl. Regierung zu Gumbinnen vorhandenen Druckwerke und Karten.*— Gumbinnen, 1898.— [8], 240 S.— Egz.: Lietuvos TSR valst. respublikos biblioteka (toliau — LRB) — Cvok. 11/83R.

⁴ *Verzeichnis der zur Bibliothek der Königl. Ostpreussischen Regierung gehörigen Bücher, Landkarten.* — Königsberg, 1812; *Verzeichnis der zur Bibliothek der Königl. Regierung zu Königsberg gehörigen Bücher, Landkarten, etc.* — Königsberg, 1838.— 176 S.

⁵ *Verzeichnis der Büchersammlung des Königl. Landgerichts in Insterburg.*— Insterburg, 1885.

⁶ *Verzeichnis der in der Bibliothek der Kgl. Friedrichs-Gymnasium zu Gumbinnen vorhandenen Bücher.*— Gumbinnen, 1833 (papildymai 1844, 1851, 1852, 1854, 1860).— 114 S.

⁷ *Ehrhardt L. Katalog der Lehrer-Bibliothek der Kgl. Gymnasium in Insterburg.*— Insterburg, 1882.— 83 S.

⁸ *Catalogus Bibliothecae Academiae Regiomontanae.* Baigtas sudaryti 1718—1719 m.— Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Centrinės mokslinės bibliotekos (toliau — MAB) Rankraščių skyrius, F. 15—266.— 170 lapų, dydis 21×34 cm.

2595 rankraštines (jų keliolika) ir 1469—1718 metais spausdintos knygos daugiausia lotynų ir vokiečių, po keleto — anglų ir prancūzų kalbomis. Laidantis to meto bibliotekininkystės tradicijų, knygos supaprastintos tik pagal formatus (2°, 4°, 8°, 12°), aprašai išdėstyti be griežtos sistemos. Tiesa, pastebima šiek tiek tendencija skyrių pradžioje pateikti teologinę literatūrą ir žodynus, pabaigoje — tikslųjų mokslų knygas. Po 1722 m. patikrinimo tame pačiame kataloge knygos buvo surašytos iš naujo (lap. 135—167.) Paaiškėjo, kad fondas smarkiai apmažėjęs: spaudinių rasta 1647, rankraščių — 17. Pačioje katalogo pabaigoje (lap. 168—170) pateikti 1722 m. sudaryti sąrašai knygų, gautų iš mirusių medicinos profesorių J. G. Golco (9) ir A. Harveko (100) palikimo. Karaliaučiaus universiteto bibliotekos kataloge esama lituanistinių knygų svetimomis kalbomis, tokių kaip 1639 metų „Recessus generalis...“ (lap. 61, Nr. 809), Ž. Liauksmo 1665 m. leidimo „Praxis oratoria.“ (lap. 120, Nr. 252), tačiau lietuviškų nerasta. Nepaisant to, senosios lietuvių raštijos veikėjų rengimo centro — Karaliaučiaus universiteto bibliotekos katalogas nusipelnė atskiro ir kur kas išsamnesnio tyrinėjimo.

Draugijų bibliotekų katalogai. Šių katalogų išliko daugiausia. Jie skirstytini į dvi grupes: mokslo ir kultūros švietimo draugijų. Lietuvių literatūros draugija, veikusi 1879—1923 m. Tilžėje, savo bibliotekoje turėjo apie 1200 pavadinimų knygų vokiečių (54%), lietuvių

(26%), švedų, prancūzų, rusų, lotynų, latvių, anglų, čekų, slovākų, bulgarų ir serbų kalbomis. 1892 m. draugija išleido „Bibliotekos katalogą“⁹, 1894 m. — atskirą papildymų sąrašą¹⁰, vėliau dar 6 papildymus išspausdino savo žurnale „Mitteilungen der Litauischen litterarischen Gesellschaft“¹¹. Apie katalogą bei jo papildymus, kuriuose iš viso įregistruota 300 lietuviškų knygų ir 24 laikraščių komplektai, jau rašė V. Žukas¹¹ ir šio straipsnio autorius¹². Leidinys labai praverčia „Lietuvos TSR bibliografijos“ sudarytojams.

Ne taip stropiai lietuviškas knygas kaupė Išručio senovės draugija (1880—1944). 1886 m. ji turėjo 300, 1903 m. — 1210, 1910 m. — 1680 spaudinių daugiausia vokiečių kalba. Mums žinomi trys draugijos bibliotekos katalogai, išleisti 1885¹³, 1893¹⁴ ir 1903¹⁵ metais. Pirmajame kataloge įregistruotas 1 lietuviškas spaudinys (Lietuvių literatūros draugijos žurnalo 11 sąsiuvinis), o trečiajame — 19 pavadinimų knygų ir visi 24 iki 1899 m. išėję minėtojo žurnalo sąsiuviniai. 1903 m. kataloge daugiausia buvo lietuvių kalbos mokslo darbai: F. Kuršaičio (1876) ir A. Šleicherio (1856) lietuvių kalbos gramatikos, A. Šleicherio „Lietuvių kalbos skaitiniai ir žodynas“ (1857), F. Kuršaičio (1883) ir G. H. F. Nesselmano lietuvių-vokiečių (1851), K. Mažeikos vokiečių-lietuvių (1898), K. G. Milkaus lietuvių-vokiečių ir vokiečių-lietuvių (1800) kalbų žodynai. Jiems skirtas ir F. Hopės Gumbinės apygardos vietovardžių sąrašas vokiečių-lietuvių kalbomis „Ortsnamen des

⁹ [Schwede R.] Litauische litterarische Gesellschaft: Katalog der Bibliothek. — Tilsit, 1892. — [2], 38 S. — Egz.: LRB-BLp 159.

¹⁰ Tas pat. 1. Nachtrag. — Tilsit, 1894. — [2], 8 S. — Egz.: Lietuvos TSR knygų rūmai (toliau — LKR) — D 113638.

¹¹ Žukas V. Lietuvių bibliografijos istorija (iki 1940 m.). — V., 1983. — D. 1. — P. 66—67.

¹² Kaunas D. Mažosios Lietuvos bibliotekos, 1879—1919 m. — V., 1983. — P. 15—24.

¹³ Verzeichnis der Sammlungen der Altertums-Gesellschaft zu Insterburg. — Insterburg, 1885. — 28 S. — Sk.: Verzeichnis der Altertums-Gesellschaft zu Insterburg gehörigen Zeitschriften und Bücher, S. 20—28. — Egz.: VVB — Sz 7608.

¹⁴ Katalog zur Bibliothek der Altertums-Gesellschaft zu Insterburg. — Insterburg, 1893. — 36 S. — Egz.: Kauno politechnikos instituto biblioteka (toliau — KPIB) — DP 46.

¹⁵ Tas pat. — Insterburg, 1903. — 68 S. — Egz.: MAB — 521231.

Regierungsbezirks Gumbinnen" (1877). Lietuvių tautosakai atstovavo L. Rėzos „Dainos“ (1825) A. Leskyno ir K. Brugmano „Lietuvių liaudies dainos ir pasakos“ (1882), K. Jurkšaičio „Lietuvių pasakos ir padavimai“ (1898), originaliajai grožinei kūrybai — G. H. F. Neselmano parengti K. Donelaičio Raštai (1869), muzikos literatūrai — Chr. Barčo dvitomis „Dainų balsai“ (1886—1889) ir V. Hofheinc „Giesmių balsai“ (1894). Įvairenybes sudarytų lietuvių literatūros draugijos „Bibliotekos katalogo“ 1-asis papildymas (1894), retas, šių dienų nepasiekęs valdžios įsakas „Maloningiausias Karalus Apsakimmas“ (1787) dėl kavos monopolio panaikinimo, A. F. Šimelpenigio „Iš naujo perveždėtos ir pagerintos giesmių knygos“ (1750) bei K. V. O. Glogau verstas M. Liuterio „Mažasis Katgismas“ (1882). Įdomus katalogo skyriaus „Rankraščiai, dokumentai, atsišaukimai, lakštai ir t. t.“ įrašas Nr. 14 (p. 54): „Annehmungs= Brief für den Schaarwerks=Bauern. J. Schattatis zu Didlacken. [Deutsch und litauisch]. Gumbinnen, den 10. Oktober 1791. Kgl. Kammer“ Tai turėtų būti Prūsijos karališkųjų Lietuvos karo ir domėnų rūmų Gumbinėje vokiečių ir lietuvių kalbomis išleista baudžiavinio ūkio paveldėjimo tvarkos spausdinta forma, kurioje ranka buvo įrašyta J. Sataičio iš Didlakių pavardė ir 1791 m. spalio 10 d. data. Šis spaudinys lietuvių knygos bibliografams žinomas antrašte „Priimmimmo=Gromata už Baudžaininką.“, jis reprodukuotas „Prūsijos valdžios gromatos.“ (V., 1960, p. 408—414). Kadangi tekste minimas 1778 m. įsakas, tai „Priimmimmo=Gromata.“ galėjo būti išspausdinta 1778—1791 m. ir tik Kara-

liaučiuje, nes tais laikais Mažajoje Lietuvoje kitur spaustuvės dar neveikė.

Įsrūcio senovės draugija lietuviškus leidinius komplektavo ir po 1903 m. Vėliau ji mainais iš Lietuvių literatūros draugijos įsigijo K. Kapelerio etnografinį pasakojimą „Kaip senieji lietuvininkai gyveno“ (1904) ir kt. 1925 m. Senovės draugija savo spaudos rinkinį perdavė Įsrūcio miesto savivaldybės viešajai bibliotekai, todėl daugiau katalogų ji greičiausiai nebeišleido. Kol kas nepavyko aptikti ir patikrinti 1928 metų „Senovės draugijos rinkinių Įsrūcio tėviškės muziejuje sąrašo“¹⁶. Jame turėtų būti tik istorijos eksponatų aprašai.

Turtingi lituanistinės literatūros fondai priklausė Karaliaučiuje veikušioms Karališkajai vokiečių draugijai (1741—1914?) ir senovės istorijos draugijai „Prussia“ (1844—1944). Pastaroji 1864 m. įsigijo K. Donelaičio kūrinių — 6 pasakėčių, „Pričkaus pasakos“ ir „Metų“ nuorašus. Šių draugijų bibliotekose turėjo būti lietuviškų knygų, tačiau konkrečių duomenų apie jas nerasta. Karališkosios vokiečių draugijos knygų katalogų¹⁷ likimas tyrinėtojams kol kas nežinomas, draugija „Prussia“ jų, atrodo, iš viso neišleido. Beje, pastaroji draugija turėjo savo muziejaus eksponatų katalogą „Katalog des Prussia-Museums“ (1893—1897, Th. 1—3). Jame įregistruoti lietuvių liaudies meno kūriniai, drabužiai, muzikos instrumentai, tačiau nėra nė vieno spaudinio ar raštinjos paminklo lietuvių kalba aprašo.

Įvairaus dydžio bibliotekas sukaupė Mažosios Lietuvos lietuvių kultūros švietimo draugijos. 1913 m. „Sandora“ (veikė 1904—1939 m. Klaipėdoje) išleido pirmą spausdintą katalogą lietuvių kalba¹⁸. Jame suregistruotos 557 lietu-

¹⁶ Verzeichnis der Sammlungen der Altertumsgesellschaft im Heimatmuseum zu Insterburg.— Insterburg, 1928.— 48 S.

¹⁷ Verzeichnis der Bücher der Königlichen deutschen Gesellschaft in Königsberg.— Königsberg, 1830.— 47 S.; Tas pat.— Königsberg, 1902.— 146 S.

¹⁸ [Galgalaitis V.?] Katalogas išžyčijamų knygų „Sandoros“ knygyno Klaipėdoje.— Klaipėda, 1913.— 16 p.— Egz.: KPIB — Cp 45; kopija MAB — LK-20/2261.

viškos knygos gotišku ir lotynišku raišdynais¹⁹. Apie 1935 m. buvo sudarytas ir toliau papildomas rankraštinis katalogas, kuris kartu su „Sandoros“ bibliotekos dalimi pateko į Vakarų Berlyną. Čia jis vadinamas „V. Gaigalaičio (Sandoros) bibliotekos katalogu“²⁰. Kataloge aprašai sugrupuoti pagal dalykus. Iš pradžių jame suregistruota apie 3850 knygų ir 185 periodiniai leidiniai lietuvių kalba, išėję daugiausia 1918—1938 m., toliau—apie 300 knygų ir 66 periodiniai leidiniai vokiečių kalba bei keliolika spaudinių prancūzų ir anglų kalbomis. Lietuviškoje bibliotekos dalyje vyravo prozos (apie 750), poezijos (150), dramos (180), vaikams ir jaunimui skirti (220) grožiniai, mokslo populiarinimo kūriniai, Lietuvos istorijos (440) knygos.

Lietuvių keliaujančiame knygyne (1906—1920) buvo 459 pavadinimų knygų (936 egzemplioriai) ir 8 periodiniai leidiniai lietuvių kalba. Bibliotekininkai išgytus leidinius registravo inventoriinėje knygoje, apie kurios likimą žinių nėra. Gaunamų knygų sąrašai eilės tvarka taip pat buvo skelbiami populiariausiuose Mažosios Lietuvos laikraščiuose²¹. Šiuos sąrašus, sudėtus į vieną vietą, dabar galėtume vadinti katalogu, nes jie teikė ir bibliografinę informaciją, ir rodė bibliotekos turinį. Apie Lietuvių

keliaujantį knygyną ir jo katalogą jau buvo rašyta.²²

Maždaug 20 bibliotekėlių turėjo 1911—1939 m. veikusios Mažosios Lietuvos jaunimo kultūros švietimo draugijos ir jų atstovybė „Santara“ Be to, hitlerinės okupacijos išvakarėse „Santara“ siuntinėjo apie 80 kilnojamųjų bibliotekėlių. Draugijos sudarydavo inventorinius knygų sąrašus, kurių šiuandien nežinomas nė vienas. Išliko tik Varnagų jaunimo draugijos „Eglė“ (1919—1939) bibliotekėlės išduodamų knygų registracijos žurnalas²³. Jis pildytas 1929—1930 ir 1935 metais. Iš žurnalo matyti „Eglės“ bei „Santaros“ kilnojamųjų bibliotekėlių turinys ir kai kurie jaunimo skaitymo interesai. 1913 m. kovo 24 d. posėdyje „Santaros“ valdyba buvo nutarusi parengti „Santaros“ ir visų draugijų knygų suvestinį katalogą ir padaugintą išdalinti draugijoms²⁴. Tačiau jis neišėjo. „Santaros“ katalogas surastas tik taisant šio straipsnio korektūrą todėl lieka neapartas.

Asmeninių bibliotekų katalogai. Surasta patikimų žinių apie devynis Mažosios Lietuvos mokslo, kultūros ir visuomenės veikėjų asmeninių bibliotekų spausdintus katalogus. Tačiau jų esama kur kas daugiau.

Pirmas spausdintas asmeninės bibliotekos katalogas susijęs su Lietuvos di-

¹⁹ Plačiau žr.: **Kaunas D.** Mažosios Lietuvos lietuvių bibliotekos: 1920—40 m.—V., 1984.—P. 53—58.

²⁰ **V. Gaigalaičio** (Sandoros) bibliotekos katalogas. Apie 1935—1942 m. 973 p. Rankr.—Valst. Prūsijos kultūros palikimo b-ka (toliau—VPKPB) Vakarų Berlyne. Ggl. 1347. Kserokopija LKR, mikrofilmas D. Kauno asm. b-koje Vilniuje.—V. Gaigalaičio „Vokietiją 1941 m. išvežta „Sandoros“ b-kos dalis suregistruota kataloge: Range J. D. Baltica.—Berlin (West): Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, 1980.—XI, 221 S.

²¹ [**Bajoraitis F.**] Lietuvių keliaujas knygynas // Nauja lietuviška ceitunga.—1906.—Jan. 23; Jan. 30; Febr. 23; Apr. 24; [**Bajoraitis F.**] Lietuvių darželyje // Ten pat.—1908.—Nov. 27; Dec. 1; Dec. 4; Dec. 8; [**Rupkalvis J.**] Mūsų knygynas // Ten pat.—1910.—Merc. 19; [**Rupkalvis J.**] Lietuvių keliaujas knygynas // Kaimynas („Naujos lietuviškos ceitungos“ priedas).—1910.—Dec. 24.—P. 405—406; [**Rupkalvis J.**] Lietuvių keliaujas knygynas // Apžvalga.—1912.—Febr. 2; [**Rupkalvis J.**] Keliaujas knygynas // Birutė.—1913.—Kovo 7; [**Rupkalvis J.**] Lietuvių keliaujas knygynas // Prūsų lietuvių balsas.—1920.—Jul. 25.

²² **Kaunas D.** Mažosios Lietuvos bibliotekos. — P. 51—75.

²³ Jaunųjų draugija „Eglė“. Skolinamųjų knygų registracijos knyga. Knyga pradėta 1929 m. liepos mėn. 21 d. 2 lap.—VUB rankraščių skyrius.—F 72-1101.

²⁴ **Gudaitis M.** Draugijų įgaliotinių suvažiavimas. // Birutė.—1913.—Kovo 28.

diko B. Radvilos knygų kolekcija, 1668 m. padovanota Karaliaučiaus pilies bibliotekai²⁵. Dovaną sudarė 355 gražiai įrištos, didelio formato ir nemažos vertės knygos. B. Radvilos palankumas buvo deramai įvertintas: 1673 m. Karaliaučiaus pilies biblioteka išleido bibliotekininko M. S. Grabės sudarytą kolekcijos katalogą²⁶. Jame įregistruotos ir dvi lietuviškos knygos: tai 1600 m. J. Morkūno spaustuvėje Vilniuje išspausdintos M. Rejaus „Postilos lietuviškos“ du egzemplioriai (Nr. 156 ir 157 skyriuje in folio) ir 1625 m. Karaliaučiaus spaustuvinininko L. Zegebado leidinys „Psalteras Dovidio“ (Nr. 61 skyriuje in quarto), kurį spaudai parengė J. Rėza.

B. Radvilos įpėdiniai savo fondą vėliau papildė dar 100 knygų, o Pilies biblioteka 1712 m. išleido M. S. Grabės jaunesniojo sudarytą to papildymo katalogą²⁷. Jame įregistruotas lietuviškas knygas pirmasis pastebėjo ir aprašė J. Tumelis²⁸. Į katalogą jų pateko dvi: 1701 m. S. Bitnerio verstas „Naujas testamentas“ (Nr. 74 skyriuje in quarto) ir 1684 m. kontrafakci is „Knygos nobažnystės krikščioniškos“ leidimas (Nr. 19 papildymų skyriuje). Abu leidinius spausdino F. Roisnerio įpėdinių

spaustuvė Karaliaučiuje. Dėmesį patraukia katalogo rankraštiniai prierašai. Jų yra ir prie lietuviškų knygų. „Naujo testamento“ aprašas papildytas pastaba vokiečių kalba: „1 irištās ir 2 neirišti egzemplioriai. Vienas neirištās egzempliorius parduotas 1707 m. lapkričio 15 d.“ Prie „Knygos nobažnystės.“ pažymėta: „10 neirištų egzempliorius“

Kartu su XVIII a. prasidėjo įžymių Mažosios Lietuvos mokslo ir visuomenės veikėjų asmeninių bibliotekų parduavinėjimo aukcionuose era. Dažniausiai Karaliaučiuje, bet neretai ir tolimuosie Vokietijos miestuose (Berlyne, Halėje) kolekcijas parduodavo mirusių savininkų turto paveldėtojai. Komercijos sumetimais aukcionai beveik visada išleisdavo parduodamų knygų sąrašus, kurie atspindėdavo išsamų buvusių privačių bibliotekų vaizdą. 1704 m. Karaliaučiuje pasirodė vietos universiteto logikos profesoriaus, rektoriaus ir Pilies bibliotekininko A. Hedio (1640—1703)²⁹, 1731 m.—advokato, teisės profesoriaus ir Karaliaučiaus burmistro Z. Hesės (1670—1730)³⁰, 1840 m. Halėje—lituanisto ir prūsisto, profesoriaus P. fon Boleno (1796—1840)³¹, 1847 m. Berlyne—teologijos profesoriaus H. A. Ch. Hėverniko (1811—1845)³², 1881 m. ten

²⁵ Plačiau žr.: **Vladimirovas L.** Knygos istorija.—V., 1979.—P. 508—510.

²⁶ [**Grabe M. S.**] Catalogus librorum quarumlibet Facultatum, à Celsissimo ac Illustriissimo Principe ac Domino, Dn. Boguslao Radziwil, Birsarum, Dubinkorum, Sittaciae et Kopyllii Duce; S. R. Imperii Principe; Newelii et Siebiesii Comite; Supremo Stabuli M. Ducatus Lituaniae Praefecto; Nec non Serenissimii Electoris Brandenburgici in Ducatu Prussiae Locumtenente; Bari, Bransci ac Possessoriarum Gubernatore, & c. & c. Electorali, quae Regiomonti Eorussorum est, Bibliothecae Legatō donatorum 1668.—Regiomonti: Typis Friderici Reusneri, Ser. Elector. Brandenb. & Acad. Typogr. Anno MDCLXXIII.—[20] p.—Egz.: MAB—V-17/2—316.

²⁷ [**Grabe M. S.**] Series librorum, qui bibliothecae in Prussiae augmento Radzivilii post editum hujus Anno 1673. Catalogum, novi accessere.—Regiomonti: Typis Zaenkeri A. 1712.—[8] p.—Egz.: J. Tumelio asm. biblioteka Vilniuje (fotokopija).

²⁸ **Tumelis J.** Dar kartą apie „Knygą nobažnystės krikščioniškos“ (1653) // Literatūra ir menas.—1968.—Lapk. 2.—P. 12.

²⁹ **Bibliotheca Hedioiana, seu catalogus librorum, quos Andreas Hedio sibi comparaverat.**—Regiomonti, 1704.

³⁰ **Bibliotheca Hessiana sive thesaurus librorum quem collegit Zach. Hesse.**—Regiomonti, 1731.

³¹ **Verzeichniss der Büchersammlung des verstorbenen Prof. Peter von Bohlen.**—Halle, 1840.

³² **Verzeichniss der von Prof. Dr. H. A. Ch. Hävernicks in Königsberg hinterlassenen theologischen Bibliothek.**—Berlin, 1847.

pat — menotyros profesorius, teatro ir literatūros istoriko E. A. Hageno (1797—1880)³³ į aukcionus patekusių asmeninių bibliotekų katalogai. Nė vieno iš paminėtų leidinių kol kas nepasisekė rasti. Daugiausia pastangų reikėtų sutelkti P. fon Bolenio ir E. A. Hageno katalogų paieškai: juose negali nebūti lietuviškų spaudinių. Kad Karaliaučiaus universiteto profesorių asmeninėse bibliotekose būta lietuviškų knygų, patvirtina S. G. Valdo (1762—1828) palikimo katalogas³⁴, išleistas 1828 m. rugpjūčio 25 d. įvykusiam aukcionui. Leidinyje aprašytos 4242 knygos ir periodiniai leidiniai vokiečių, lotynų, lietuvių, lenkų, rusų, žydų ir kitomis kalbomis bei 60 žemėlapių. Pagal turinį leidiniai suskirstyti į 4 skyrius. Lietuviškų knygų įregistruota 4. Tai garsusis 1745 m. Pil. Ruigio lietuvių kalbos kilmės, esmės ir savybių tyrinėjimas (Nr. 291), 1800 m. K. G. Milkaus lietuvių-vokiečių ir vokiečių-lietuvių kalbų žodynas (Nr. 292), 1816 m. Biblija (Nr. 1499), kuri pagal tradiciją bibliografų aprašoma kaip dvi savarakiškos knygos: Biblija ir Naujasis testamentas. S. G. Valdo turėta nemaža leidinių — J. S. Faterio, L. Rėzos, T. Lepnerio, G. E. S. Henigo, L. Bačkos ir kt. — iš prūsistikos ir lituanistikos vokiečių kalba. Tai nestebina: bibliotekos savininkas buvo vienas iš žymesnių Prūsijos istorijos tyrinėjimo

organizatorių, 1816 m. lietuviškosios Biblijos leidimo komisijos narys.

Lietuvos TSR MA bibliotekoje saugomas XVIII a. antrosios pusės tiksliai nenustatytos paskirties defektuotas katalogas³⁵, kuriame yra 3526 bibliografiniai aprašai (vėliausiai išleisti spaudiniai — 1748—1750 m.). Kataloge įregistruota viena prūsiska ir dvi lietuviškos knygos. Tai 1545 m. „Catechismus in preussnischer Sprach“ (p. 32, įrašas 631), kainavęs 1 floriną 24 grašius, ir 1701 m. Naujojo testamentu su B. fon Zandeno pratarme bei 1653 m. lietuviško giesmyno, pavadinto „Litthauische Gesänge“, konvolutas (p. 141, įrašas 2341), kainavęs 3 florinus. Bibliografai 1653 m. giesmyno lietuvių kalba nežino, todėl pastarąjį įrašą reikėtų atidžiau ištyrinėti.

Lietuvių knygos istorijai nepalyginti svarbesnis L. Rėzos (1776—1840) bibliotekos katalogas³⁶. Jis buvo skirtas 1841 m. gegužės 24 d. ir paeiliui kitomis dienomis vykusiam aukcionui, surengtam Karaliaučiaus karališkosios vokiečių draugijos susirinkimų salėje. Kataloge yra 1673 knygų tomų, 177 periodinių leidinių komplektų ir 7 žemėlapių (iš viso 1857) aprašai. Leidinių pavadinimų greičiausiai bus mažiau, nes katalogo sudarytojai atskirai registravo kiekvieną knygos tomą ir žurnalo, ėjusio net 30 metų (Nr. 1674—1703), komplektą.

³³ *Bibliothek des Geh. Reg.—Raths August Hagen, weiland Prof. an der Universität Königsberg. Zu verkaufen durch J. A. Stargardt in Berlin.* 3 Bde.—Berlin, 1881.—(Stargardt Antiquariatskatalog 132—134).

³⁴ *Catalogus Bibliothecae Waldianae: Verzeichniss der zum Nachlasse des verewigten Dr. Samuel Gottlieb Wald, Königl. Preuss. Consistorial-Rathes, ersten Professors der Theologie und der morgenländischen Sprachen, und Präsidenten der deutschen Gesellschaft gehörigen Büchersammlung, grosstenteils theologischen, philologischen und historischen Inhalts, welche am 25sten August d. J. [...], gegen gleich baare Bezahlung versteigert werden soll.—Königsberg, 1828.—148 S.—Egz.: VVB—Ap 26831.*

³⁵ Katalogas (egz.: L-18/182) neturi antraštinio lapo. Pirmame puslapyje yra sunkiai perskaitomas įrašas ranka „Cathalogus Librorum rarorum qui ante incendium quod 176 [?] venales prostabant Regiomonti apud Jacobum Kanter“ („Katalogas retų knygų, kurias prieš 176[?] įvykusį gaisrą buvo galima pirkti Karaliaučiuje pas Jokūbą Kanterį“). Šis katalogas yra arba knygyno, arba knygyne parduodamos kieno nors asmeninės bibliotekos.

³⁶ *Catalog der Bibliothek des verstorb. Consistorialraths und Prof. Dr. Rhesa, welche am 24ten Mai u.d.f. T. jedesmal Nachmittags von 3 Uhr ab in dem Versammlungszimmer der Königl. Deutschen Gesellschaft gegen gleich baare Bezahlung versteigert werden soll.—Königsberg: Gedruckt bei E. J. Dalkowski, 1841.—58 S.—Egz.: VPKPB.*

L. Rėzos bibliotekoje buvo spaudinių, išleistų 1531 (Nr. 722) — 1840 m. (Nr. 741, 1441 ir kt.), tačiau jos pagrindą sudarė XVIII—XIX a. literatūra vokiečių ir lotynų kalbomis. Nemaža knygų buvo ir kitomis kalbomis: anglų, arabų, danų, estų, graikų, ispanų, italų, latvių, lenkų, prancūzų, prūsų, rusų, švedų, žydų, rečiausiomis Afrikos ir Rytų šalių tautų kalbomis. Bibliotekai poliglottiškumo teikė žodynai ir kalbotyros veikalai, Biblijų kolekcija. Lietuviškąją bibliotekos dalį sudarė 65 knygos · 2 periodiniai leidiniai. Tai didžiausias iš visų žinomų feodalizmo epochos lietuvių spaudos rinkinių. Beje, knygų egzempliorių skaičius buvo didesnis nei pavadinimų — 87. Kalbotyros veikalų, savo paties darbų, tautosakos rinkinių L. Rėza kaupė po 2—3 egzempliorius. Nežinia kodėl religinio turinio brošiūros „Šešiolika trumpi kalbesei“ (Nr. 1663) turėta 6 egzemplioriai. Bibliotekos lietuviškosios dalies turinys matomas iš priede pateikto sąrašo. Pasaulietinio turinio knygų buvo 10. Tai lietuvių filologams gerai žinomos F. V. Hako, K. G. Milkaus, G. Ostermejerio, Pil. Ruičio, K. Sirvydo gramatikos ir žodynai, L. Rėzos spaudai parengti K. Donelaičio „Metai“ (1818), Ezopo pasakėčios (1824), pirmasis lietuvių liaudies dainų rinkinys (1825), S. Stanevičiaus „Dainos žemaičių“ (1829). Pažymėtina, kad L. Rėza turėjo visus iki jo išspausdintus lietuvių kalbos žodynus. Vyravo religinė literatūra: Biblijos ir jos dalių atskiri leidimai sudarė 16 pavadinimų sąrašą, katekizmai — 4, giesmynai — 5, maldaknygės — 2, agendas — 3, įvairaus turinio — 25. Tai dėsninga. Tokio turinio proporcijos vyravo ir to meto lietuvių knygos leidyboje. L. Rėzos bibliotekoje anksčiausiai išleista lietuviška knyga buvo 1625 m. J. Rėzos „Psalteras Dovi-do“ (Nr. 405), vėliausiai — 1839 m. F. F. Reinhardo protestantiški pamokslai „Keturiomis mišėms“ (Nr. 893). XVII a. priklausė 1, XVIII a. — 16, XIX a. — 39,

nenustatytam laikotarpiui — 11 spaudinių. L. Rėza kaupė tiek Mažosios, tiek Didžiosios Lietuvos knygas. Mažosios Lietuvos lietuviškų spaudinių jis turėjo daugiausia — 61. Iš jų 41 išleistas Karaliaučiuje, 12 — Tilžėje, 1 — Klaipėdoje. Daugelį šių knygų išspausdino Hartungo firmos (su tuometiniu įmonės savininku G. F. Hartugu L. Rėza bičiuliavosi) ir J. H. Posto spaustuvs. Visos (4) Didžiosios Lietuvos knygos buvo vilniškes, galbūt įsigytos tarpininkaujant Vilniaus universiteto profesoriams. Kaip žinoma, L. Rėza glaudžius ryšius palaikė su klasikinės filologijos specialistu G. E. Grodeku. „Dainas žemaičių“ 1830 m. į Karaliaučių, matyt, bus atvežęs pats S. Stanevičius. Komplektuodamas biblioteką, L. Rėza nepaisė konfesinių barjerų. Jis rinko tiek protestantams, tiek katalikams skirtas knygas. Tačiau pateikiamas leidinių sąrašas neleidžia bibliotekos savininko laikyti tikru bibliofilu. Sąrašė trunksta daug XVIII—XIX a. sandūroje Karaliaučiuje išėjusių ir lengvai prieinamų lietuviškų spaudinių. Greičiausiai L. Rėza kaupė knygas, vadovaudamasis profesiniais filologo interais.

Dauguma šios bibliotekos leidinių lietuvių kalba įregistruoti „Lietuvos TSR bibliografijos“ 1-ajame tome (1969). Tačiau L. Rėza turėjo ir mūsų bibliografams nežinomų knygų. Tai 1806 metų „Evangelia Nikodemom“ (Nr. 424), 1809 metais kartu išleistas M. Liuterio „Mažas katgizmas“ ir J. J. Rambacho „Pamokslas apie išganimo davą“ (Nr. 963). Kaip rodo katalogo 968 įrašas „Luther's Katechismus von Rambach (samaitisch). Kesbg., o. J.“, pastarųjų dviejų autorių knyga Karaliaučiuje buvo išleista ir lotynišku raidynu, bet be metų leidimo duomenys. Tokio spaudinio lietuvių bibliografai taip pat nežino. M. K. Falkenbergo „Trumpo suglaudimo viso krikščioniško pamokslas“ (Tilžė, 1821) aprašas (Nr. 969) koreguoja šios dažnai perspausdintos knygos

leidimo istoriją. Kataloge įregistruoti pirmuoju lietuvišku periodiniu leidiniu laikomi 1823—1824 metų „Nusidavimai dievo karalystėje“ (Nr. 395—396). Tačiau jie, skirtingai nuo „Nusidavimų apie evangelios prasiptinimą tarp žydų ir pagonų“ (Nr. 1706), pateko ne į periodinių leidinių, bet į knygų aprašus. Kadangi „Nusidavimai dievo karalystėje“ įregistruoti kaip 2 dalių knyga, tai galima daryti prielaidą, kad jie buvo įrašyti į metinius kompleksus su atskirai išspausdintais antraštiniais lapais. Galutinai paaiškėjo tik viena — „Nusidavimai...“ pasirodė J. H. Posto spausdintuveje Tilžėje.

L. Rėzos katalogo reikšmė nemaža. Tačiau galimi ir nauji, galbūt net svarbesni atradimai. Vien F. Rabės antikvariatas XIX a. antroje pusėje perpardavė 19 įžymių Karaliaučiaus mokslo ir visuomenės veikėjų asmeninių bibliotekų³⁷ Jos priklausė vietos universiteto medicinos profesoriams A. H. Bonui (1830—1888), E. Burdachui (1801—1876), E. Burovui (1838—1885), H. Hildebrantui (1833—1882), filosofijos profesoriams J. F. Herbartui (1776—1841), K. Rosenkrancui (1805—1879), astronomijos profesoriu E. Liuteriui (1816—1887), botanikos profesoriu J. K. R. Kaspariui (1818—1887), filologams F. Kuršaičiui (1806—1884), G. H. F. Neselmannui (1811—1881), garsies miesto pedagogams H. Siferdekeriui (1810—1891), G. V. A. Vechsleriui (apie 1811—1885), K. Vitui (1815—1891), archyvarui R. Pilipiui (1821—po 1887), miesto savivaldybės tarėjui K. A. Patcei (1808—?), teologams E. A. F. Kalė (1815—1891),

F. V. G. Karusui (1819—1889), V. J. A. Valdui (1795—1879), kultūros veikėjui J. Jakobui. Lietuviškų knygų negalėjo neturėti F. Kuršaitis ir G. H. F. Neselmanas. Jų ir kitų asmeninių bibliotekų pėdsakų pirmiausia reikia ieškoti F. Rabės antikvariato kataloguose, kurių 1815—1892 m. išleista 93. Deja, mums kol kas žinoma tik labai maža dalis.

Straipsnyje aptarta 18 rankraštinų ir spausdintų katalogų. Kataloguose, sudarytuose iki Pirmojo pasaulinio karo, buvo įregistruota apie 1500 knygų ir 40 periodinių leidinių lietuvių kalba; kataloguose, sudarytuose tarp Pirmojo ir Antrojo pasaulinio karų — per 4000 knygų ir apie 200 periodinių leidinių. Iš jų matyti, kad lietuviška knyga telkėsi Mažosios Lietuvos kultūros ir administracijos centruose — Įsrutyje, Karaliaučiuje, Klaipėdoje ir Tilžėje. Turtingiausias buvo draugijų ir mokslinės bibliotekos. Žiauriai engdama lietuvių tautą, Vokietijos valdžia užkirto kelią lietuviškai knygai ir masines bibliotekas. Dėl to ji nepateko ir į bibliotekų katalogus. Pažymėtina kai kurių katalogų (Tilžės mieste, Gumbinės valdžios, „Sandoros“ ir Įsručio senovės draugijos bibliotekų), kaip kraštotyrinės literatūros rodyklių, reikšmė. Juose užfiksuota susisteminta medžiaga Mažosios Lietuvos etnografijos, kultūros, ūkio, tautinių santykių ir kitais klausimais. Mažosios Lietuvos bibliotekų katalogai labai svarbūs lietuvių knygos ir bibliografijos istorijai. Bibliografai juos turėtų plačiau tyrinėti ir panaudoti nacionalinei retrospektyviai bibliografijai sudaryti.

PRIEDAS

L. RĖZOS BIBLIOTEKOS KATALOGO LIETUVIŠKŲ SPAUDINIŲ SĄRAŠAS

Daugumos katalogo lietuviškų knygų antraštes (išskyrus kelias vilniškes) išverstos į vokie-

čių kalbą. Tačiau jas identifikuoti, remiantis „Lietuvos TSR bibliografijos“ 1-uoju tomu (1969), nėra sunku. Tam padeda ir aprašuose esanti pastaba (litthausisch, samaitisch), kad knyga lietuviška. Iki galo neišaiškėja kai kurių knygų su ne visais aprašo elementais identifikavimas (žr. sąrašo Nr. 23, 26, 30, 32, 33, 35, 36). Kataloge

³⁷ *Geschichte des Antiquariats: Ferd. Raabe's Nachf. Augen Heinrich zu Königsberg* i. Pr.—Königsberg, 1892.—S. 10.

vienu įrašu įregistruota „Biblia“ mūsų aprašoma kaip dvi savarankiškos knygos— „Biblia“ ir „Naujas testamentas“. Tas pats pasakytina ir apie „Naują testamentą“ bei „Psalterą Dovidą“. Tokia yra aprašo tradicija lietuvių bibliografijoje. Mūsų sudaryto bibliografinio sąrašo aprašas trumpas— pateikiama autorius arba parengėjo pavardė ir vardo inicialas, sutrumpinta antrašė, leidimo vieta ir metai, spaustuviė. Po šių duomenų nurodomas knygos egzempliorių skaičius, registracijos numeris kataloge. Pastaba rašoma tuo atveju, kai pažymimas knygos retumas, pastebėtos katalogo korektūros klaidos ir kt.

K N Y G O S KALBOTYRA

1. Hakas F. V. Vocabularium lithvanico-germanicum et germanico-lithvanicum... Nebst einem Anhang einer kurzgefassten liththaischen Grammatic, ...— Halė: S. Orbano sp., [1730].— Nr. 1097.
2. Milkus K. G. Littauisch-deutsches und deutsch-littauisches Wörter-Buch... — Karaliaučius: Hartungo sp., 1800.— 2 egz.— Nr. 1088, 1099.
3. Milkus K. G. Anfangs-Gründe einer littauischen Sprach-Lehre. — Karaliaučius: Hartungo sp., 1800.— 3 egz.— Nr. 989, 1022, 1025.
4. Ostermejeris G. Neue littauische Grammatik. — Karaliaučius: Hartungo sp., 1791.— Nr. 1013.
5. Ruigys Pil. Littauisch-deutsches und deutsch-littauisches Lexikon... — Karaliaučius: Hartungo sp., 1747.— Nr. 1101.
6. Sirvydas K. Dictionarum trium lingvarum, 5-asis peržiūr. ir papild. leid.— V.: Akademijos sp., 1713.— Nr. 1100.

GROŽINĖ LITERATŪRA IR TAUTOSAKA

7. Donelaitis K. Das Jahr in vier Gesängen, .. [„Metų“ pirmas leidimas lietuvių ir vokiečių k.] vokiečių k. vertė L. Rėza].— Karaliaučius: Hartungo sp., 1818.— 2 egz.— Nr. 1186, 1187.
8. Ezopas. Aisopas, arba Pesakos, iš Grykonų kalbos pergulditos per D. L. J. Rhesa.— Karaliaučius: Hartungo sp., 1824.— 3 egz.— Nr. 1134—1136.
9. Rėza L. Dainos, oder Liththaische Volkslieder. — Karaliaučius: Hartungo sp., 1825.— 2 egz.— Nr. 1201, 1202.
10. Stanevičius S. Daynas žemayčių, ...— V. B. Noimano sp., 1829.— 3 egz.— Nr. 1158—1160.

RELIGINĖ LITERATŪRA

Bibliją ir jos dalys

11. Biblia, tai esti: Vissas Šventas Raštas Seno ir Naujo Testamento, [Parengė J. Berentis].— Karaliaučius: Hartungo sp., 1735.— 2 egz.— Nr. 465, 466.— Apraše Nr. 466 Biblijos leidimo

metai nurodyti 1738. Tai laikytina korektūros klaida, todėl ši Bibliją skiriama 1735 m. leidimui.

12. Tas pat. [Parengė A. F. Šimelpenigis].— Karaliaučius: [D. Kanterio sp.], 1755.— Nr. 436.

13. Tas pat. [Parengė L. Rėza].— Karaliaučius: Degenso sp., 1816.— Nr. 417.

14. Išskirstyti į Šventam Rašte randami Nusidawimai... [Sudarė J. Hiubneris. Į lietuvių k. vertė A. H. Pilgrimas].— Karaliaučius: Hartungo sp., 1807.— Nr. 1658.

15. Naujas Testamentas. [Parengė S. Bitneris].— Karaliaučius: Roisnerio sp., 1701.— Nr. 402.

16. Naujas Testamentas mūsų pono Jezaus Kristaus ir Psalteras Dovidovo... [Parengė Pil. Ruigys].— Karaliaučius: Ch. G. Ekarto leid., 1727 [jis tikro 1728].— Nr. 486.— „Psalteras Dovidovo“ aprašytas atskirai (žr. 25).

17. Naujas Testamentas... [Parengė J. Berentis].— Karaliaučius: [Hartungo sp.], 1735.— 2 egz.— Nr. 465, 466.— Išleistas kartu su 1735 m. „Bibliją“ (žr. 11). Apraše Nr. 466 Biblijos leidimo metai nurodyti 1738. Tai laikytina korektūros klaida, todėl ši Bibliją ir kartu su ja išleistas „Naujas testamentas“ skiriama 1735 m. leidimui.

18. Tas pat. [Parengė A. F. Šimelpenigis].— Karaliaučius: D. Kanterio sp., 1755.— Nr. 436.— Išleistas kartu su 1755 m. „Bibliją“ (žr. 12).

19. Tas pat. [Parengė L. Rėza].— Karaliaučius: Degenso sp., 1816.— 2 egz.— Nr. 417, 418.— Nr. 417 išleistas kartu su 1816 m. „Bibliją“ (žr. 13), Nr. 418 — atskirai.

20. Naujas istatimas. . [Į lietuvių k. vertė J. A. Giedraitis].— V.: Diecezijos (Misionierių) sp., 1816.— Nr. 403.

21. Naujas Testamentas... [Parengė L. Rėza].— Tilžė: J. H. Posto sp., 1823.— Nr. 422.

22. Tas pat.— Tilžė: J. H. Posto sp., 1834.— 2 egz.— Nr. 423, 468.

23. Naujas Testamentas mūsų pono Jezaus Kristaus ir Psalteras Dovidovo. — Karaliaučius, [be metų].— Nr. 489.— Psalteras Dovidovo“ aprašytas atskirai (žr. 26). Tokio spaudinio be metų leidimo duomenyse lietuvių bibliografija nežino. Greičiausiai tai yra L. Rėzos lietuviškų Biblijų istorijoje (p. 50) aprašytas 12° arba 16° formato „Naujo testamento [.] ir Psaltero Dovidovo“ kitas, nei vien knygos istorikams gerat žinomas 1728 m. leidimas. Pavyzdžiui, VVB kataloge yra įregistruotas (egz. dingęs per karą) į jokiais bibliografinės rodyklės nepatekęs 1718 m. „Psalteras Dovidovo“ vokiečių ir lietuvių k. (Bx 1215), kurio leidimo metai aiškiai klaidingi.

24. Psalteras Dovidovo. [Parengė J. Rėza].— Karaliaučius: L. Zegebado sp., 1625.— Nr. 405.

25. Tas pat.— Karaliaučius: [Ch. G. Ekarto leid.], 1728.— Nr. 486.— Išleistas kartu su 1727 m. „Nauju testamentu“ (žr. 16).

26. Tas pat.— Karaliaučius, [be metų].— Nr. 489.— Išleistas kartu su „Nauju testamentu“ (žr. 23), kurio spausdinimo metai leidimo duomenyse nenurodyti.

27. Jaskaudas J. Krikščioniškas Katalikiškas katekizmas, . . . [Karaliaučius], 1770.—Nr. 971.

28. Liuteris M. Lutteraus Katgismas, Klausimuose ir Atsakimuose S. C. Dreisto surašytas.—Klaipėda: F. V. Horcho sp., 1835.—Nr. 904.

29. Liuteris M. Mažas Katgismas.—Rambachas J. J. Pamokslas apie Išganimo Dovadą. . .—Karaliaučius: Hartungo sp., 1809.—Nr. 963.—Knyga Hartungo spaustuvėje buvo perspausdinama kelis kartus, tačiau 1809 m. leidimo lietuvių bibliografiškai nežinojo. Kadangi šį klausimą reikia toliau tyrinėti, nurodomas katalogo įrašo originalas: „Luther's kleiner Katechismus von Rambach (litth.) Kgsbg., 809“.

30. Tas pat?—Karaliaučius, [be metų].—Nr. 968.—Iš katalogo įrašo „Luther's Katechismus von Rambach (samaitisch). Kgsbg., o. J.“ matyti, kad šios knygos leidimas skirtas Didžiąjai Lietuvai. Lietuvių bibliografiškai tokio spaudinio iki šiol nežinojo.

Giesmynai

31. Iš naujo perveidžtos ir pagerintos Giesmų Knygos. . . [Parengė A. F. Šimelpenigis].—Karaliaučius: [Hartungo sp.], 1791.—Nr. 972.—1791 m. Mažonoje Lietuvoje išėjo du giesmynai: A. F. Šimelpenigio ir G. Ostermejerio. Tačiau iš katalogo įrašo „Geistliche Lieder (litth.). 791.“ sunku nustatyti, kuris iš jų minimas. Kadangi G. Ostermejerio giesmyno tiražas buvo gana mažas, tai labiau tikėtina, kad L. Rėza turėjo A. F. Šimelpenigio giesmyną.

32. Tas pat. [Parengė K. G. Keberis].—Karaliaučius: Hartungo sp., [1832].—Nr. 907.—Katalogo įrašo „Litthausches Gesangbuch. Kgsbg., o. J.“ leidimo metai nenurodyti, todėl knygos identifikacija nepatikima.

33. Tas pat.—Karaliaučius: Hartungo sp., [1838].—Nr. 940.—Katalogo įrašo „Litthausches Gesangbuch. Kgsbg., o. J.“ leidimo metai nenurodyti, todėl knygos identifikacija nepatikima.

34. Milkus K. G. Senos ir naujos krikščioniškos Giesmės, . . .—Karaliaučius: G. L. Heringo sp., 1806.—Nr. 931.

35. Trečia dalis Giesmų Knygų. . . [Parengė K. G. Keberis]. Karaliaučius: Hartungo sp., [1838?].—Nr. 966.—Dėl duomenų stokos katalogo įrašo „Dritter Theil d. litthauschen Gesangbuchs. Kgsbg., o. J.“ knygos identifikacija nepatikima.

Maldaknygės

36. Altorius duchaunas, arba Aferavone kvepenčio altoriaus. . .—V.: Bazilionų sp., 1802.—Nr. 1673.—Katalogo įrašas „Missale in samaitischer Sprache. Wilna, 802“ patikimų duomenų šiai knygai identifikuoti neteikia.

37. Arntas J. Rojuas Darželis. . .—Karaliaučius: Hartungo sp., 1807.—Nr. 967.

38. Agenda, tattai esti Surašimas Pagraudinimų ir Maldų, Lietuvos Bažnyčiaos skaitomų. [Parengė G. Ostermejeris].—Karaliaučius: Hartungo sp., 1775.—2 egz.—Nr. 883, 884.

39. Tas pat. [Parengė L. Rėza?].—Karaliaučius: Hartungo sp., 1825.—Nr. 890.

40. Tas pat. [Parengė L. Rėza].—Karaliaučius: Hartungo sp., 1830.—Nr. 891.

Įvairi religinė literatūra

41. Atsiminnimmas šventos Ižegnojimo Dienos.—[Karaliaučius?], 1818.—2 egz.—Nr. 1659.

42. Tas pat.—[Karaliaučius?], 1823.—2 egz.—Nr. 1659.—Šios knygos abu leidimai (1818 ir 1823 m.) kataloge įregistruoti vienu įrašu ir nurodyta, kad esama 4 egzempliorių: Erinnerung an d. Einsegnungstag (litth.). 1818 u. 23. geh. 4 Exemplare.

43. Augsburgiškias Konfessions, tai esti: Wieros Išsipažinims. . . [lietuvių k. verte N. F. Ostermejeris].—Tilžė: J. H. Posto sp., 1830.—Nr. 393.

44. Evangelia Nikodemo.—[Karaliaučius?], 1806.—Nr. 424.—Toks leidinys lietuvių bibliografijai iki šiol buvo nežinomas. Katalogo įrašo „Ewangelia Nicodemo (litthausch). 1806“ ju išspausdinimo vieta nenurodyta, tačiau ji turėtų būti Karaliaučius—tuo metu Mažonoje Lietuvoje dar veikė Gumbinės spaustuve, tačiau ši įmonėle buvo maža ir neseniai atidaryta.

45. Falkenbergas M. K. Trumpas Suglaudimas visso krikščioniško Pamokslu.—Tilžė: J. H. Posto sp., 1821.—Nr. 969.

46. Geri Pamokslai Krikščioniškiems Ukiniškams ir Gaspadorams. . .—Tilžė: [J. H. Posto sp.], 1824.—Nr. 1662.

47. Glogau J. F. Knygeles apie Gyvasti bey šlovingus Darbus. . . Mertino Lutteraus. . .—Tilžė: J. H. Posto sp., 1818.—Nr. 394.

48. [Jaskaudas J.] Prastas Pamokslas, per Klausimus ir per Atsakimus einas, vissiems. —[Karaliaučius], 1797.—Nr. 1672.

49. Kaip Krikščioniška Wiera bey Bažnyčia, Žmonų pagadinta, per Luteru bey kitus nobažnus Wyrus Atnaujinta. [lietuvių k. verte K. D. Hasenšteinas].—Tilžė: J. H. Posto sp., 1818.—2 egz.—Nr. 964, 965.

50. Krikšconų Prietelis, tai esti Nobažni Apdumojimai, Patyrimai, Nusidawimai. . .—Tilžė: [J. H. Posto sp.], 1822.—Nr. 1656.

51. Nuobažni Apdumojimai Šventos Wečėrės.—[Karaliaučius?], 1820.—Nr. 970.

52. [Ostermejeris N. F.] Nedel-Dienos Knygeles, Krikščioniems surašytos.—[Tilžė: J. H. Posto sp.], 1818.—Nr. 1664.

53. [Ostermejeris N. F.] Graudenimo Balsas.—[Tilžė: J. H. Posto sp.], 1818.—Nr. 1660.

54. Penkios Mišės, ... (Naujųjų Mišnygų antras Dalykėlis).— Karaliaučius: Hartungo sp., 1839.— Nr. 893.

55. Reinhardas F. F. Keturios Mišės. — Karaliaučius: Hartungo sp., 1839.— Nr. 893.

56. Sešiolika trumpi Kalbesei apie Išganimo Kelą, ...— Tilžė: J. H. Posto sp., 1820.— 6 egz.— Nr. 1663.

57. Tomas Kempietis. Sirdingas Pagraudenimas savo Amžio Galą tankiey apdumoti... [I lietuvių k. vertė G. Ostermejeris].— [Karaliaučius]: G. L. Hartungo sp., 1781.— Nr. 1661.

PERIODINIAI LEIDINIAI

58. Nusidavimai Dievo Karalystėje. Tilžė, 1823—1824 (1825?) m.— Nr. 395—396.— L. Rėzos bibliotekoje, matyt, buvo įristi komplektai. „Nusidavimai.“, kaip įrodinėjama, yra pirmasis lietuvių periodinis leidinys. Jis iki šiol nesu-

Vilniaus V. Kapsuko universiteto
Mokslinės informacijos katedra

rastas. Leido Karaliaučiaus misijų draugija, spausdino J. H. Postas Tilžėje, redagavo Kalnininkų evangelikų kunigas N. F. Ostermejeris. Katalogo apraše „Begebenheiten in d. Reiche Gottes. (litth.) 2 Th. Tilsit, 823 u. 25.“ nurodytus 1825 m. reikia laikyti arba korektūros klaida, arba jais remiantis lauzyti nusistovėjusį teiginį, kad „Nusidavimai...“ ėjo tik 1823—1824 m.

59. Nusidavimai apie Ewangelio Prasiplatiniimą tarp Žydu ir Pagonių. Karaliaučius, 1832, Nr. 1—6.— Penkto numerio buvo 4 egz.— Nr. 1706.

NEIDENTIFIKUOTI SPAUDINIAI

60—67. Aštuoni smulkūs spaudiniai lietuvių kalba, įristi kartu su 1806 m. „Evangelia Nikodemo“. Kataloge (Nr. 424) jie aprašyti taip: Ewangelia Nicodemo (litthausich). 1806. Angeb. 8 kleine litthausisch. Schriften.

Įteikta 1985 m. gruodžio mėn.

ЛИТОВСКИЕ КНИГИ В КАТАЛОГАХ БИБЛИОТЕК МАЛОЙ ЛИТВЫ

ДОМАС КАУНАС

Резюме

В статье рассмотрено 18 рукописных и печатных каталогов. В каталогах, составленных до первой мировой войны, зарегистрировано 1 500 книг и 40 периодических изданий; в каталогах, составленных в 1919—1939 гг.— свыше 4 000 печатных изданий на литовском языке. Как свидетельствуют каталоги, литовские книги накапливались в культурных административных центрах Малой Литвы — в Инстербурге, Кенигсберге, Клайпедe и Тильзите. Самыми богатыми были научные библиотеки библиотек обществ. Из-за дискриминационной политики прусских властей, проводимой по отношению к литовской культуре, литов-

ская книга не допускалась в массовые библиотеки. Некоторые каталоги библиотек (Тильзитской городской, Гумбиненской окружной, обществ «Сандора» и Старини Инстербурга) важны как указатели краеведческой литературы. Но самое большое значение каталоги библиотек Малой Литвы имеют для истории литовской книги. Они представляют географию литовского распространения этих книг. Упомянутые каталоги необходимо более глубоко исследовать и шире использовать при составлении национальной ретроспективной библиографии литовских книг.

LITAUISCHE BÜCHER IN DEN KATALOGEN DER BIBLIOTHEKEN KLEIN-LITAUENS

DOMAS KAUNAS

Zusammenfassung

Im Artikel sind 18 handschriftliche und gedruckte Kataloge behandelt. In den bis zum Ersten Weltkriege zusammengestellten Katalogen sind etwa 1500 Bücher und 40 Periodika eingetragen, in denen aus den Jahren 1919—1939 über 4000 Druckschriften in der litauischen Sprache. Wie die Kataloge zeigen, konzentrierte sich das litauische Buch in den Kultur- und Verwaltungszentren Kleinlitauens — in Insterburg, Königsberg, Memel und Tilsit. Am reichsten waren die Bibliotheken der Gesellschaften und die wissenschaftliche Bibliotheken. Wegen der nationalen Diskriminierungspolitik verhinderte die Regierung

Deutschlands den Zutritt der litauischen Bücher in die öffentliche Bibliotheken. Grosse Bedeutung als bibliographische Quellen haben die Kataloge folgender Bibliotheken: Stadtbibliothek zu Tilsit, Bibliothek der Königlichen Regierung zu Gumbinnen, Bibliothek der Gesellschaft „Sandora“ und der Bibliothek der Altertumsgesellschaft zu Insterburg. Die Kataloge zeigen geographische und quantitative Verbreitung der litauischen Buches. Sie müssen ausführlicher erforscht und für die nationale retrospektive litauische Bibliographie benutzt werden.